

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ ЯК СТРАТЕГІЧНА СКЛАДОВА РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

СОКОЛ ІВАН

к.е.н., доцент, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», кафедра економіки підприємства, johnyfalcon85@ukr.net

У статті розкрито сутність соціально-економічного потенціалу як основи формування регіональних конкурентних переваг. Проведено аналіз сучасних наукових думок щодо визначення сутності складових елементів соціально-економічного потенціалу регіону та їх вплив на підвищення регіональної конкурентоспроможності. Запропонована структурна схема соціально-економічного потенціалу регіону.

АБСТРАКТ

A cikk feltárja a társadalmi-gazdasági potenciál fogalmát mint regionális versenyképesség formálásának alapját. Elemzésre kerültek különböző tudományos gondolatok a régió társadalmi-gazdasági potenciál elemeiről és azok hatásáról a regionális versenyképességre. A szerző strukturális sémáját dolgozta ki a régió társadalmi-gazdasági potenciáljának.

Постановка проблеми. В сучасних умовах дослідження проблем розвитку соціально-економічного потенціалу регіону набуває важливого значення і є одним з базових факторів забезпечення ефективності здійснення соціально-економічних перетворень в державі, а також визначає умови та можливості конкурентних переваг у регіоні та на міжнародній арені.

Важливим моментом при цьому виступає концентрування уваги на регіональних підходах до оцінювання ступеня розвитку і практичного використання соціально-економічного потенціалу регіонів.

Класичні, традиційні методи та напрямки регіонального розвитку необхідно доповнювати, а подекуди і повністю реформувати, втілювати у життя механізми стра-

тегічного управління соціально-економічним розвитком, впроваджувати нові форми і методи управління, адекватні сучасним викликам, спрямовувати їх на активізацію та стимулювання підвищення конкурентоспроможності регіону, що є особливо актуальним в наш час і потребує глибокого і всебічного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика вивчення соціально-економічного потенціалу регіону та її місце у формуванні регіональних конкурентних переваг повсякчас перебуває в полі зору вітчизняних і зарубіжних науковців. Дослідники по-різному підходять до вирішення проблем визначення сутності поняття соціально-економічного потенціалу регіону, по-різному оцінюють та формулюють основні фактори, що впливають

на формування конкурентних переваг регіону. Однак до цього часу повною мірою не досліджено значення соціально-економічного потенціалу регіону як основи формування конкурентних переваг регіону. До теперішнього часу вчені не дійшли єдності в розуміння змісту і складових елементів соціально-економічного потенціалу регіону, методів управління ним з метою створення конкурентних переваг та підвищення і зростання конкурентоспроможності регіону як в середині держав, так і на міжнародному рівні. Грунтовний аналіз праць багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів свідчить, серед яких такі науковці А.В. Бірюков, Г.В. Горін, М.В. Макаренко та ін., свідчить, що ця тема на сьогоднішній день є надзвичайно актуальною та потребує подальшого дослідження.

Метою дослідження даної статті є висвітлення та вдосконалення підходів до визначення соціально-економічного потенціалу регіону як стратегічної складової, що безпосередньо впливає на регіональну конкурентоспроможність.

Головним завданням статті є теоретичне дослідження питань, пов'язаних з забезпеченням конкурентоспроможності регіонів як основоположної складової стратегічного потенціалу соціально-економічного розвитку регіону.

Предметом дослідження є методологічна структура регіонального соціально-економічного розвитку як складова забезпечення високого ступеня конкурентоспроможності регіону.

Основні результати дослідження.

Протягом останніх років у наукових колах і серед практиків у галузі регіонального управління значно зріс інтерес до теоретичних досліджень в області вивчення факто-

рів, що впливають на зростання конкурентоспроможності регіонів, яка є однією з найважливіших складових конкурентоспроможності країни. Це викликає необхідність поглиблення рівня наукових досліджень в галузі вивчення, систематизації та вдосконалення наукових та практичних підходів, постановки цілей та завдань підвищення конкурентоспроможності регіону.

Соціально-економічний потенціал регіону є основою формування конкурентних переваг регіону.

Це комплексне поняття, яке включає в себе окремі сукупності потенціалів регіону разом з відповідними механізмами управління ними, спрямованими на підвищення рівня соціально-економічного розвитку та конкурентоспроможності регіону.

На основі вивчення науково-дослідницьких публікацій та інформаційних джерел нами виділено наступні головні фактори (складові) соціально-економічного потенціалу регіону:

- ресурсний потенціал, який, зокрема, включає в себе транзитний та туристично-рекреаційний потенціал;
- фінансовий потенціал;
- інноваційно-інтелектуальний потенціал;
- кластерний потенціал (*наявність та умови для створення кластерного потенціалу*);
- трудовий потенціал;
- управлінсько-організаційний потенціал.

Структуру соціально-економічного потенціалу регіону зображено на рис. 1.

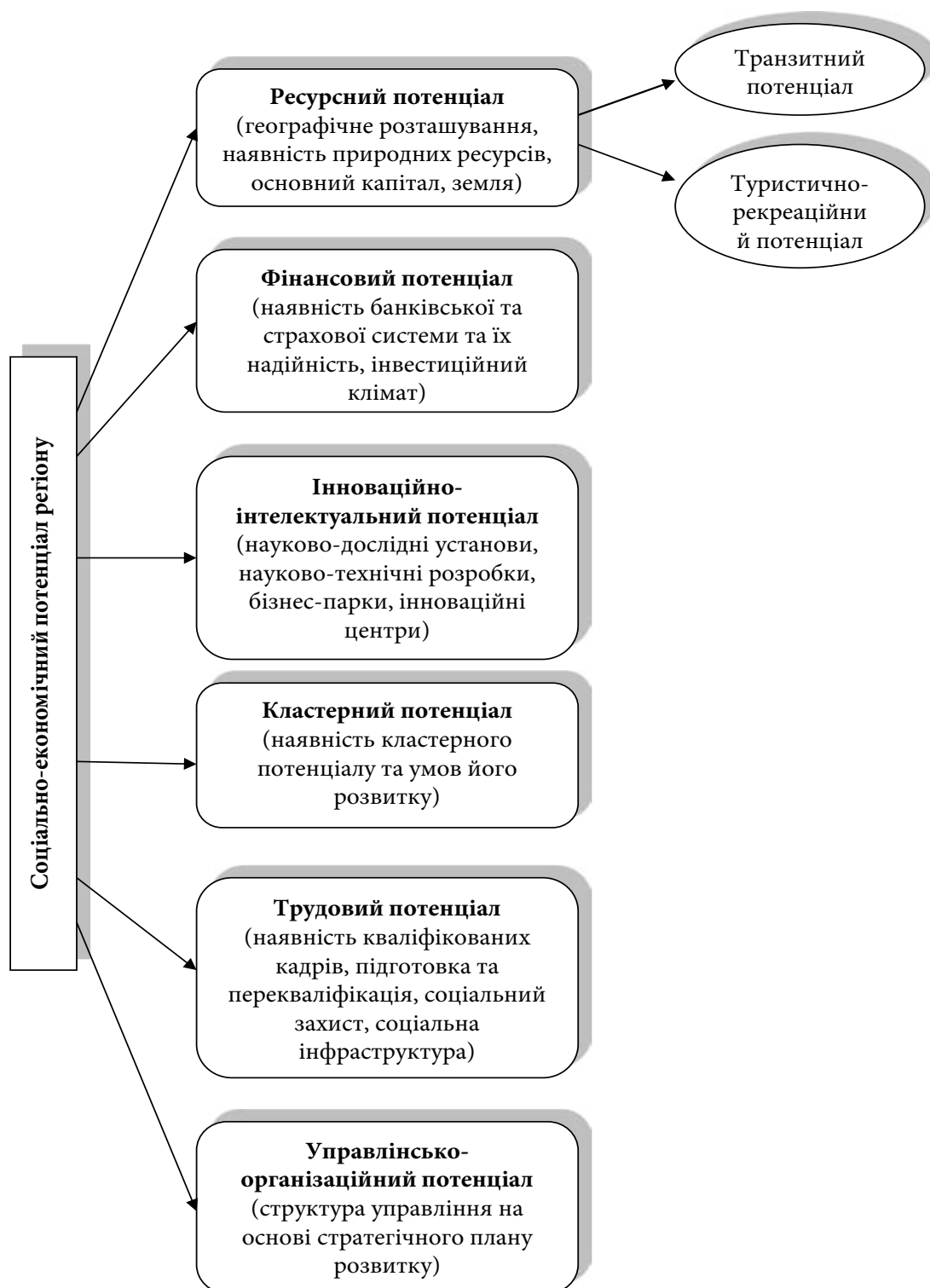

Рис.1. Структура соціально-економічного потенціалу регіону

Джерело: авторська розробка

Ресурсний потенціал регіону являє собою джерело і засіб його відтворення, а також відіграє ключову роль у визначенні функцій, спрямованості та динаміки розвитку. Його можна оцінити шляхом комплексного аналізу сукупності ресурсів – внутрішніх складових потенціалу.

Транзитний потенціал є складовою частиною транзитного потенціалу держави. Базується на наявності розгалуженої транспортної мережі, яка включає в себе залізничний, автомобільний, трубопровідний транспорт, а також наявність аеродромів.

Не дивлячись на важливість транзитного потенціалу для розвитку як регіону так і держави в цілому дані можливості недостатньо вивчені, особливо прикордонних регіонів.

Внаслідок політико-економічного кризу не сформовано конкурентні переваги в окремих регіонах держави, що мають наприклад вигідне географічне розташування. Необхідність забезпечення економічної бази подальшого зростання вимагає чим скоріше почати розробку науково-технічного забезпечення проєктів нарощування транзитного потенціалу регіонів створення мережі транспортно-логістичних центрів, консигнаційних зон, що збільшить конкурентоспроможність в сфері обслуговування транзитних перевезень.

Реалізація транзитного потенціалу та забезпечення зростання його конкурентоздатності вимагає не тільки розбудови та оновлення вже існуючої інфраструктури (шляхи сполучення, мости, продуктопроводи, шляхопроводи, вокзали і т.д.), а і створення сучасних вантажних терміналів, механізованих складів, придорожньої інфраструктури сучасного сервісу, особливо в прикордонних регіонах, де

значно вище навантаження на всю інфраструктуру.

Слід сказати, що інфраструктура міжнародного транзиту є рушійною силою перерозподілу територіального поділу праці, розміщення підприємств, виробництва не тільки між державами, але і в глобальному сенсі.

Регіональний менеджмент повинен зосередити свої зусилля в основному на обґрунтуванні створення та розвитку транспортно-логістичних центрів і формуванні інтегрованої регіональної транзитно-логістичної системи. Особливо в прикордонних регіонах слід максимально зосередитись на цих аспектах з метою використання переваг території прикордонного регіону в системі міжнародних перевезень. Створення міжнародних транспортних коридорів з адекватним логістичним забезпеченням повинно стати найдієвішим фактором, формою залучення транспортних потоків та зовнішніх інвестицій, що значно підвищить транспортний потенціал регіону і його конкурентоспроможність.

Протягом тривалого часу вчені намагаються дати визначення **туристично-рекреаційного потенціалу**. Більшість науковців, які займаються проблемами вивчення даного питання вважають найбільш прийнятним ресурсний підхід, тобто коли в основі визначення рекреаційного потенціалу знаходяться ресурси та те, як вони використовуються на конкретній території. Слід зазначити, що потенціал не є тотожним поняттю ресурси. Це цілком різні поняття, оскільки ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал є виключно результатом поєднання ресурсів та здатності соціуму використовувати їх.

У працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених не знаходимо чіткої класифікації рекреаційних ресурсів регіону, а отже і потенціалу. Заслугує на увагу авторське трактування дефініції «рекреаційний потенціал» Ю.В. Шабардіної в розрізі окремого регіону: під рекреаційним потенціалом слід розуміти інтегральний показник, що характеризує кількісний та якісний склад рекреаційних ресурсів, а також умови і можливості їх ефективного використання в межах певного регіону в конкретний час¹.

Найбільш узагальнюючим, ємким та всеохоплюючим є визначення, наведене Г.В. Гориним, який під рекреаційно-туристичним потенціалом регіону розуміє цілісну сукупність як безпосередньо рекреаційно-туристичних, так і інших ресурсів (природні, виробничі, трудові, фінансово-інвестиційні, технологічні, інформаційні та екологічні) та можливостей, наявних у регіоні, що можуть використовуватись або використовуються задля забезпечення фізіологічного існування людини (відпочинок, оздоровлення і туризм), забезпечення діяльності суб'єктів туристично-рекреаційної сфери, досягнення стійкості регіонального розвитку².

Органи місцевого самоврядування і управління регіону повинні звернути особливу увагу на розвиток і промоцію рекреаційно-туристичного потенціалу регіону, оскільки ефективне його використання створює вагомі фактори підвищення конкурентоспроможності регіону.

¹ Шабардіна Ю.В. Роль рекреаційних ресурсів у формуванні рекреаційного потенціалу як складової продуктивних сил регіонального економічного простору [Електронний ресурс] / Ю.В. Шабардіна. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vcndtu/2010_43/27.htm

² Макаренко М.В. Управління економічним потенціалом регіону як основою формування конкурентних переваг регіону / М.В. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 4. - С. 217-224.

Фінансовий потенціал включає в себе фінансові ресурси регіону, які утворюють бюджети всіх рівнів (обласний, районні, міські, сільські та селищні) та фінансові плани підприємств та організацій всіх форм власності, які розташовані на території регіону.

До недавнього часу бюджети кожного рівня були органічною складовою єдиної державної бюджетної системи, яка функціонувала за схемою, що збереглася з радянських часів.

Ухвалений Верховною Радою України Закон України «Про місцеве самоврядування», який надав значно більші повноваження органам місцевої влади всіх рівнів, в тому числі у питаннях формування та наповнення місцевих бюджетів.

Наявність розвиненої банківської і страхової інфраструктури в регіоні є одними з головних складових фінансового потенціалу, що відіграє одну з ключових ролей у створенні привабливого інвестиційного клімату в регіоні, який безумовно тісно пов'язаний із загальнодержавним. Можна сказати, що інвестиційний клімат регіону формується взаємодією широкого кола взаємопов'язаних процесів, що відображають об'єктивні можливості розвитку регіону, розширення інвестиційної діяльності і умови діяльності інвесторів утворюючи таким чином систему правових, економічних і соціальних умов інвестиційної діяльності.

Вищесказане дозволяє розглядати інвестиційну привабливість, що є складовою регіонального інвестиційного клімату, як сукупність різноманітних об'єктивних можливостей і обмежень, які формують рівень інвестиційної активності в регіоні.

Інвестиційна активність – це не що інше, як інтенсивність залучення інвестицій в

регіон, що являє собою другу складову інвестиційного клімату, і є результатом інвестиційної привабливості і потенціалу регіону.

В свою чергу, інвестиційний потенціал є кількісною характеристикою, яка охоплює макроскопічні характеристики сумарних об'єктивних передумов для інвестицій, які залежать як від наявності і різноманітності сфер об'єктів інвестування, так і від економічного розвитку регіону. Забезпечити її можна шляхом підвищення інвестиційної привабливості регіону таких умов інвестування, що безпосередньо впливають на вибір інвестором об'єкту інвестування³.

Інноваційно-інтелектуальний потенціал включає в себе наявність та можливості створення і вдосконалення, розширення інноваційної економіки в регіоні, тобто економіки, що базується на знаннях, впровадження у виробництво, довкілля та соціальну сферу регіону наукомістких (ємних) технологій, та досягнень науково-технічного прогресу.

Інноваційно-інтелектуальний потенціал регіону можна охарактеризувати як конгломерат усіх видів регіональних ресурсів, в першу чергу інтелектуальних, інформаційних, логістичних, фінансових, здатних забезпечити інноваційний процес від продукування нових знань, технологій до впровадження їх у виробництво, а відтак до випуску, поширення і реалізації інноваційної продукції. Важливою складовою цього потенціалу є інноваційна активність суб'єктів господарювання регіону та їх здатність до сприйняття і втілення інновацій.

Слід зазначити, що на даний час відсутні уніфіковані методики вимірювання інно-

ваційного потенціалу регіону, хоча останнім часом з'являються наукові публікації, автори яких пробують знайти системний підхід до вирішення цього питання в контексті політики держави в інноваційній сфері.

Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні» визначають ряд позицій, спрямованих на формування інноваційної інфраструктури: загальнонаціональна мережа регіональних центрів інноваційного розвитку (Північний (м.Київ), Південно-Західний (м.Вінниця), Карпатський (м.Ужгород), Північно-Східний (м.Харків), Дніпровський (м.Дніпропетровськ), Східний (м.Донецьк), Південний (м.Миколаїв), Таврійський (м.Сімферополь)), регіональні центри інтелектуальної власності, інноваційні бізнес-інкубатори, підрозділи з питань інтелектуальної власності.

Останнім часом приділяється увага забезпеченню ефективної діяльності так званих технопарків – інтеграційної структури, що охоплює наступні підструктури: науково-дослідну, інноваційну, промислову, фінансово-кредитну, консультативну, інформаційно-комунікативну, торгівельну.

До складу таких технопарків входять в першу чергу наукові установи, вищі навчальні заклади, підприємства, створені на територіях, розташованих поблизу великих вузів, з метою забезпечення більш тісної взаємодії науково-дослідних і промислових складових, що прискорює впровадження нових науково-технічних досягнень у сферу виробництва.

Схематично роботу технопарку, як окремої, самостійно господарської фірми зображено на рис.2

³ Там же, с. 220

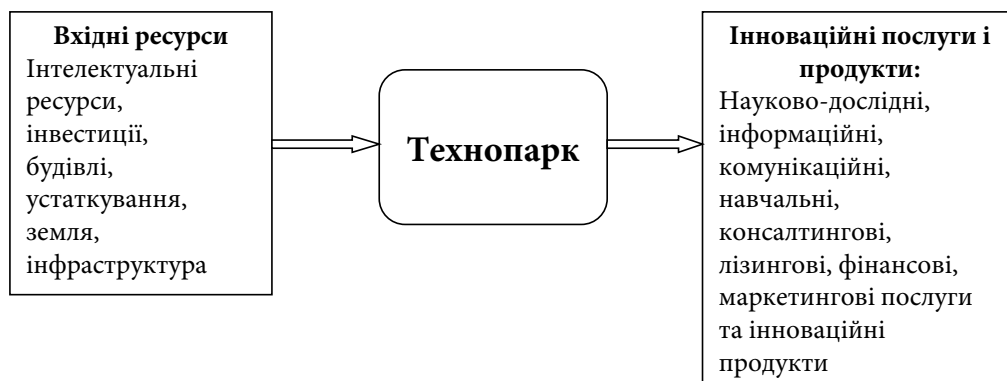

Рис.2. Схематична модель роботи сучасного технопарку

Джерело: авторська розробка

Кластерний метод організації бізнесу в останні часи визнано найбільш ефективним. Досвід практики розвинутих країн дозволяє зробити висновок, що кластеризація заохочується. Тільки в малому бізнесі США, згідно законодавству про малий бізнес, виділено більше 150 кластерів, які отримують допомогу від держави.

В Японії велика увага приділяється кластерам з венчурним бізнесом на базі університетів.

Останнім часом кластери поширюються на середній та великий бізнес. За даним Гарвардської школи бізнесу, в економіці США більше 32% зайнятих працюють в межах кластерів.

При тому, що в літературі виділяють різні види кластерів (промислові, інноваційні, регіональні, транснаціональні та інші), А.Бірюков стверджує: самоінноваційна спрямованість стає головною характеристикою сучасних кластерів, оскільки визначає їх конкурентоспроможність⁴.

⁴ Бірюков А. В. Преимущества современных инновационных кластеров [Електронний ресурс] / А.В. Бірюков. – Режим доступу: http://www.morvesty.ru/archiveTDR/element.php?IBLOCK_ID=66&SECTION_ID=1389&ELEMENT_ID=4118.

Інноваційний кластер – це неформальне об'єднання інноваційних молодих компаній-стартапів, та компаній «спін-офф» малих, середніх та великих підприємств, а також дослідницьких організацій, які діють в окремому секторі і географічному регіоні і покликані стимулювати інноваційну діяльність шляхом розширення та поглиблення інтенсивної взаємодії між всіма учасниками. Здебільшого це цілісна система нових продуктів та технологій, які взаємопов'язані між собою та сконцентровані на певному відрізку часу та у конкретному економічному просторі, зокрема регіону.

Таким чином, кластерний потенціал регіону включає в себе наявність регіонального співтовариства компаній або щільно пов'язаних між собою галузей, які діють в одному напрямку. Сюди ж відноситься можливість створення гнучких і в той же час стійких систем дифузії знань, технологій, продуктів, яка вимагає формування в області технологічної інноваційної мережі, яка в подальшому може трансформуватися в регіональну.

Існує багато визначень поняття «**трудового потенціалу регіону**», однак жодне з них не є бездоганно вичерпним. На думку

деяких вчених поняття трудового потенціалу регіону можна охарактеризувати як наявні в даний час і передбачувані у майбутньому трудові можливості, що характеризуються кількістю працездатного населення, його професійно-освітнім рівням, іншими якісними характеристиками. Фактично це розміри ресурсів праці, трудова дієздатність регіону. Кількісно його можна визначити як загальну чисельність працездатності населення регіону, кількість відпрацьованого робочого часу.

До якісних характеристик відносять стан здоров'я, рівень освіти, кваліфікацій, моральність, організованість поведінки, які впливають на рівень безробіття і ступінь включеності працездатності населення у трудову сферу. Треба звернути увагу на якісні параметри свідомості, оскільки коливання відхилення в ціннісних орієнтаціях значно погіршують загальні характеристики.

Крім того, не слід забувати, що трудовий потенціал регіону складається з трудового потенціалу окремих людей, об'єднаних в сукупність виражених і прихованих трудових можливостей різних соціальних груп людей на території регіону.

Існує великий список моделей, (способів) підвищення ефективності використання трудового потенціалу регіону в основі яких лежить базові фактори: інвестування у покращення умов роботи трудового потенціалу, підвищення його кваліфікацій, та якості товарів і послуг, вироблених підприємствами регіону, що в кінцевому результаті приводить до підвищення конкурентоспроможності регіону.

Управлінсько-організаційний потенціал включає маркетинг, як ефективну структуру управління, яка на пряму залежить від ефективності державної регіональної

політики. В цьому аспекті великі очікування від втілення у життя недавно прийнятого Верховною Радою України Закону «Про місцеве самоврядування». Оптимальними мають бути дії державних чи регіональних органів влади та управління, які гарантують розвиток вільного ринку, формування факторів розвитку кластерів, технопарків, системи підготовки кваліфікованих кадрів, взаємодію та співпрацю бізнесових організацій та місцевих (регіональних) органів влади. Наявність та ефективність управлінських технологій, які передбачають розвиток ключових компетенцій. Компетенції в свою чергу залежать від кваліфікаційних, освітніх, психофізіологічних, поведінкових особливостей управлінського персоналу в регіоні.

Регіональний маркетинг створює умови для ефективного функціонування бізнесу, покращення інвестиційного клімату, формує умови для населення, привабливість для туристів, що сприяє подальшому соціально-економічному розвитку регіону.

На сьогоднішній день в силу різних причин різні регіони України мають значні диспропорції у ресурсному, економічному, управлінському та інших потенціальних можливостях зростання конкурентоспроможності. Тому наукові дослідження та прикладні дії мають бути спрямовані на вирішення проблеми шляхом виявлення конкурентних переваг шляхом оцінки сильних внутрішніх сторін і зовнішніх можливостей, та виявлення слабких сторін і загроз, що дає можливість для вибору оптимальної стратегії і можливості для ефективного реагування на виклики шляхом прийняття обґрунтованих, правильних управлінських рішень.

Для вирішення вище поставлених завдань велику роль відіграє застосування такого

аналітичного інструменту як SWOT-аналіз.

З 60-х років минулого століття й донині SWOT-аналіз широко застосовується у процесі стратегічного планування, що полягає в розділенні чинників і явищ на чотири категорії:

- сильних (Strengths)
- і слабких (Weaknesses) сторін проекту,
- можливостей (Opportunities), що відкриваються при його реалізації,
- та загроз (Threats), пов'язаних з його здійсненням.

Акронім SWOT був вперше введений в 1963 році в Гарварді на конференції з проблем бізнес-політики професором К. Ендрюсом. З появою SWOT-Моделі аналітики отримали інструмент для своєї інтелектуальної роботи. Відомі, але розрізнені й безсистемна інформація про стан справ у фірмі й конкурентне оточення SWOT-аналіз дозволив сформулювати аналітикам у вигляді логічно погодженої схеми взаємодії впливів, слабостей, можливостей і погроз.

В 1982 році професор Хайнц Вайхрх опублікував роботу, у якій запропонував новий вид SWOT-моделі. Свою SWOT-Модель він назвав як TOWS-Матрицю й розглядав її як концептуальну основу систематичного аналізу, що полегшує зіставлення зовнішніх загроз і можливостей із внутрішніми слабкостями й чинностями організації. Він також указав на необхідність побудови SWOT-матриць із певною періодичністю. Це повинно було дозволити відслідковувати зміни конкурентного середовища при побудові стратегій.

Надалі, у роботах інших дослідників ця модель називається як розширена SWOT-Модель, або як інтегрована SWOT-Модель. Однак у більшості робіт зі стратегічного планування як і раніше можна зустріти термін «SWOT-аналіз», хоча вони використовують модель Вайхрха. У цій моделі процес стратегічного планування із застосуванням розширеної SWOT-матриці було запропоновано організувати як послідовність наступних кроків:

- Аналіз зовнішнього оточення;
- Аналіз внутрішнього оточення;
- Побудова стратегій і тактичних дій⁵.

Слід зазначити, що перед тим, як приступити до проведення комплексного SWOT-аналізу, необхідно провести ретельний ретроспективний аналіз соціально-економічного розвитку регіону, на основі якого і проводиться комплексний SWOT-аналіз.

Методика проведення SWOT-аналізу регіону включає наступні кроки:

1. Визначення групи експертів, до якої має бути включені провідні фахівці, науковці, громадські діячі тощо. Група експертів має налічувати не менш, ніж 10 осіб.
2. Здійснення комплексного аналізу розвитку регіону за 5-7 років за такими складовими:
 - природно-ресурсний потенціал регіону;
 - економічний розвиток;

⁵ SWOT-аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/SWOT%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7>

- соціального розвиток;
 - екологічне становище в регіоні.
3. Визначення можливостей і загроз на основі дослідження зовнішнього середовища.
4. Формування матриці SWOT-аналізу для кожного із складових розвитку регіону з урахуванням сильних, слабких сторін, можливостей і загроз.

Результатом SWOT-аналізу є формулювання чотирьох альтернатив розвитку регіону, з урахуванням сильних, слабких сторін, можливостей і загроз, що притаманні даному регіону. Слід зазначити, що SWOT-аналіз має певні недоліки, які доцільно враховувати в процесі оцінки, а саме: необхідність збору і обробки великого масиву інформації; ризик неврахування привабливих можливостей; необхідності оцінки деяких напрямків за якісними критеріями; певний рівень суб'єктивізму в оцінках експертів; невеликий строк користування результатами аналізу через мінливість зовнішнього середовища⁶.

Таким чином, конкурентоспроможність регіону – це здатність економіки одного регіону конкурувати з економіками інших регіонів, з метою підвищення ефективного використання наявних ресурсів та забезпечення належної якості життя населення. Забезпечення та підвищення конкурентоспроможності регіону можливе за умов формування чітких стратегічних заходів. Стратегія розвитку регіону має ґрунтуватись на всебічному розрахунково-експертному аналізі (SWOT-аналіз). Незважаючи на певні недоліки, SWOT-аналіз

надає можливість виявити конкурентні переваги територіальної одиниці, а також загрози для його подальшого розвитку, що обов'язково має враховуватись при формуванні стратегії розвитку регіону.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що існуючі методи управління регіоном не відповідають сучасним викликам, навіть подекуди гальмують створення конкурентних переваг, не забезпечують сталого соціально-економічного розвитку, не створюють умов для досягнення високого рівня життя населення. Проведений аналіз та розроблена схема структури соціально-економічного потенціалу регіону аналізувати внутрішньогалузеві та міжгалузеві зв'язки, виділяти і групувати фактори впливу на досягнення стабільного росту соціально-економічного потенціалу регіону та забезпечити високий рівень адаптації до сучасних викликів, допомагає вдосконалити систему управління та формування конкурентних переваг регіону.

⁶ Богун К.В. SWOT-аналіз як метод оцінки конкурентоспроможності регіону [Електронний ресурс] / К.В. Богун, Я.М. Прошкіна. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=24434>

Література

- Закон України «Про інноваційну діяльність»: № 40-IV 04.07.2002 року: – [Електронний ресурс] / Законодавство України. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
- Закон України «Про місцеве самоврядування» Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні“ № 163-XIV від 06.10.98 року : [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/>.
- Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»: № 433-IV 16.02.2003 року: – [Електронний ресурс] / Законодавство України. Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
- Бірюков А. В. Преимущества современных инновационных кластеров [Електронний ресурс] / А.В. Бірюков. – Режим доступу: http://www.morvesty.ru/arhiveTDR/element.php?IBLOCK_ID=66&SECTION_ID=1389&ELEMENT_ID=4118.
- Богун К.В. SWOT-аналіз як метод оцінки конкурентоспроможності регіону [Електронний ресурс] / К.В. Богун, Я.М. Прошкіна. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=24434>
- Горин Г. В. Систематизація методологічних підходів до визначення сутності поняття «рекреаційно-туристичний потенціал регіону» [Електронний ресурс] / Г.В. Горин. – Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/file:///C:/Users/User/Downloads/regek_2014_2_21%20\(1\).pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/file:///C:/Users/User/Downloads/regek_2014_2_21%20(1).pdf)
- Макаренко М.В. Управління економічним потенціалом регіону як основою формування конкурентних переваг регіону / М.В. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 4. - С. 217-224.
- SWOT-аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/SWOT%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7>
- Шабардіна Ю.В. Роль рекреаційних ресурсів у формуванні рекреаційного потенціалу як складової продуктивних сил регіонального економічного простору [Електронний ресурс] / Ю.В. Шабардіна. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vcndtu/2010_43/27.htm